

ბატონიშვილთა კოეზია

ავტორი: თამაზ ჯღერცვალი

II. თეკლე ბატონიშვილი

თეკლე (თეკლა) ბატონიშვილი (1776-1846) ერეკლე II-ისა და დარეჯან დედოფლის ნაბოლარა ქალიშვილი იყო, სიმკვირცხლის გამო პატარაობისას „თეკლა ბიჭს“ ეძახდნენ და ეს მეტსახელი ოთხიოდე წლისას ერეკლე II-მ სახალისოდ გაცემული და ბეჭედდასმული სიგელით „დაუმტკიცა“ კიდევ: „გიბოძეთ ეს სიგელი შენ, ჩვენს ქალს თეკლას ბიჭს. თუმცა აქამდის შენ ყველასაგან ქალად იყავი ცნობილი, მაგრამ ამიერითგან გინყალობებთ ბიჭის სახელს და ვუბრძანებთ ყველა შენს ძმებს და დებს, ამიერიდან გინოდონ თეკლა ბიჭი“.

თეკლა ბატონიშვილი ყმაწვილობიდანვე შესანიშნავად ხმარობდა თოფ-იარაღს, იყო განთქმული მოჭირითე და, ვაჟურად გამონყობილი, თავის სახელოვან მამას ზოგჯერ ნადირობასა და ლაშქრობებშიც ახლდა ხოლმე; 1800 წელს თეკლა გიორგი XII-ის თანხმობითა და კურთხევით დაქორწინდა ვახტანგ დიმიტრის ძე ორბელიანზე (წყაროებში ყაფლანიშვილადაც იხსენიება), რომელიც იყო უმამაცესი მეომარი, თუმცა, რბილად რომ ვთქვათ, წინააღმდეგობრივი ბუნების ადამიანი და, რაც მთავარია, ტახტის ერთგულებით არ გამოირჩეოდა არც მანამ და არც მას მერე, რაც სამეფო ოჯახის სიძე გახდა. მას ერთობ საძრახისი როლი

აქვს შესრულებული თავისი სიდედრის, დარეჯან დედოფლის, გადასახლების მოგვარებაში – მთავარმართებელ პავლე ციციანოვის დავალებით დარეჯანი რუსეთში წასვლაზე სწორედ ვახტანგ ორბელიანმა დაიყოლია, მოხუცებული და ავადმყოფი დედოფალი 1803 წლის შემოდგომაზე ამალითურთ მუხრანიდან მოზღოკში ჩაიყვანა და ამ დავალების „კეთილსინდისიერად“ შესრულებისათვის პოლკოვნიკის ხარისხი და დიდი ჯამაგირიც მიიღო, რასაც ციციანოვი საგანგებოდ აუწყებს იმპერატორ ალექსანდრე I-ს. 1812 წლის მარტში რუსების მხარდამხარ მებრძოლი 43 წლის პოლკოვნიკი ვახტანგ ორბელიანი აჯანყებულმა გლეხებმა სოფელ ჩუმლაყთან მოკლეს (ალ. ორბელიანის ვერსიით, გაორებული სინდისით განამებულმა ერთ-ერთ აჯანყებულს თავი შეგნებულად შეაკლა).

თეკლა ბატონიშვილზე იღია ჭავჭავაძე წერს: „...ზედმინევნით მცოდნე ყოფილა მის დროინდელ ქართულ მწერლობისა, საღმთო წერილისა, კარგად განათლებული მაშინდელ კვალობაზე, ჭკუით, სიბრძნით და სათნოებით შემკული, ამასთან საკვირველი მხნე და გამჭრიახი“ და იქვე იმონებს გიორგი იასეს ძე ერისთავის მიერ არაერთგზის ნათქვამს – ერეკლე II ხშირად ამბობდა, „ჩემს ვაჟიშვილებს ჩემის თეკლეს სიკეთე რო სჭირდეთ, ბედნიერი ვიქნებოდით“.

1832 წლის შეთქმულებაში თეკლას მთელი ოჯახი მონაწილეობდა – არა მარტო შვილები: ალექსანდრე (1802-1869; გადაასახლეს ორენბურგში), დიმიტრი (1808-1882; გადაასახლეს კალუგაში) და ვახტანგ (1812-1890; გადაასახლეს კალუგაში) ორბელიანები, არამედ რძალიც (ალექსანდრეს ცოლი) – ეკატერინე (კატინა) ბარათაშვილი (1807-1873; დაკრძალულია სიონის ტაძარში, მეუღლის გვერდით), რომელსაც შეთქმულთაგან ბაირალის შეკერვა ჰქონდა დავალებული („ჩემი კატინაც ერია ჩვენს საქმეში, სხვანი ქართველნი ქალებიც ბევრი, რომელთაცა ჩემს კატინას ვალათ დასდეს რევალუციის ბაირახი შეეკერა“ – ამბობს თავის ერთ-ერთ მოგონებაში ალ. ორბელიანი).

ერთი სიტყვით, პატრიოტულად განწყობილ საზოგადოებაში არცთუ მოსაწონი რეპუტაციის მქონე ვახტანგ ორბელიანის ქვრივ თეკლა ბატონიშვილსა და მის ოჯახს ქართლ-კახეთის ტახტის აღდგენისათვის თავი ჰქონდათ გადადებული, მაგრამ ამ სასიქადულო სურვილსა და განზრახვლებას იასე ფალავანიშვილის ღალატმა დაუსვა წერტილი – 1832 წლის 11 დეკემბრის ღამეს თეკლა ბატონიშვილის სახლში თბილისის კომენდანტი და პოლიცმაისტერი რუსი ჯარისკაცების თანხლებით მივიდნენ და ალექსანდრე და ვახტანგ ორბელიანებს, აგრეთვე, მათთან მყოფ გიორგი რევაზის ძე ერისთავს (თეკლას დისშვილს) გამოუცხადეს – მთავარმართებელი როზენი გიბარებთ და, ამას გარდა, რაც რამ ქალაქდები მოგეძევებათ, თან უნდა წავილოთო.

დიდი მიხვედრა არ დასჭირდებოდა იმას, რომ შეთქმულება გაცემული იყო და თეკლა ბატონიშვილმაც შვილები და დისშვილი ოჯახიდან ამ სიტყვებით გაისტუმრა: „მაგისტანა პატიოსანს განზრახვასთან სანანურად

თეკლე ბატონიშვილი

ვახტანგ ლიმიძის ძე ორბელიანი

ალექსანდრე ვახტანგის ძე ორბელიანი

ნულარ მიგაჩნდებათ თავი. შენი ცოლშვილებისთვის (ალექსანდრეს მიმართვას – თ. ჯ.) შენ ნულარას ინაღვლი. მე იმათი მომვლელი და პატრონი ვიქნები, ოღონდ რაც უბედურება მოგადგესთ, მოთმინებით მიიღეთ. კარგი. ნადი. ღვთისათვის მიმიბარებიხართ ერთობ თქვენა“.

შეთქმულებაში თეკლა ბატონიშვილის კვალი საგამომძიებლო კომისიამ მალე აღმოაჩინა და იმის დამადასტურებელი ჩვენებებიც მოიპოვა, რომ თეკლა სპარსეთში გადახვეწილ ალექსანდრე ბატონიშვილთან მიმონერაში მონაწილეობდა. მიუხედავად ამისა, კომისიამ, რომელსაც იმპერატორისაგან შეთქმულების მასშტაბის მიჩქმალვა ჰქონდა დავალებული, სპეციალური დაკითხვის გარეშე და საქმის გაურთულებლად თეკლა ბატონიშვილი „დამნაშავეთა“ მეშვიდე კატეგორიაში მოაქცია („ვინც იცოდა შეთქმულების შესახებ, მაგრამ არ ეთანხმებოდა“), თუმცა სასჯელი მესამე კატეგორიის მიხედვით განუსაზღვრა („შეთქმულებაში აქტიურად მონაწილეობდა და ეთანხმებოდა აჯანყების იდეას“), საბოლოოდ კი დაასკვნა: „თეკლა ბატონიშვილი გაძევებულ იქნეს საქართველოდან სამუდამოდ ქალაქ კალუგაში“.

1834 წლის 21 აგვისტოს თეკლა თავის შვილთან, ვახტანგთან, ერთად თბილისიდან გაიყვანეს. გადასახლებულები 9 ოქტომბერს ჩავიდნენ კალუგაში, სადაც მათ დახვდა უფრო ადრე კალუგაშივე გამწესებული კიდევ ერთი ვაჟი თეკლა ბატონიშვილისა – დიმიტრი („ნეტავ თქვენ, რომ კახურ ღვინოსა სვამთო“ – სწერს, სხვათა შორის, თეკლა თავის რძალს, კატინას, კალუგიდან თბილისში). ნიკოლოზ I-მა, რომელსაც ქართული არისტოკრატიის გულის მოგება სურდა და ამიტომაც შეთქმულთა თანდათანობითი შეწყალება ჰქონდა გადაწყვეტილი, 1834 წლის დეკემბერში თეკლა ბატონიშვილს სამშობლოში დაბრუნების

ნება დართო, თუმცა მკაცრი ზამთრის გამო თევალამ მხოლოდ 1835 წლის 8 მაისს დატოვა კალუგა, ხოლო თბილისში იმავე წლის 6 ივნისს ჩამოაღწია.

თევლა ბატონიშვილმა ხანდაზმულობაშიც შეინარჩუნა გამჭრიახი გონება და შესანიშნავ ჩუბინად და მოჭირითედაც დარჩა. მისი შვილიშვილი მარიამ ვახტანგის ასული ორბელიანი თვითმხილველის ნაამბობზე დაყრდნობით წერს, თუ როგორ მოატანინა ახლობელთა დაჟინებული თხოვნით მოხუცებულმა თევალამ სოლოლაკის ბაღში თოფი და როგორ ჩამოაგდო ჩიტი ერთი გასროლით.

თევლა ბატონიშვილს პოეტური ნიჭიც ჰქონდა და რომანტიკული განწყობილებისა და სულისკვეთების ლექსებსაც თხზავდა.

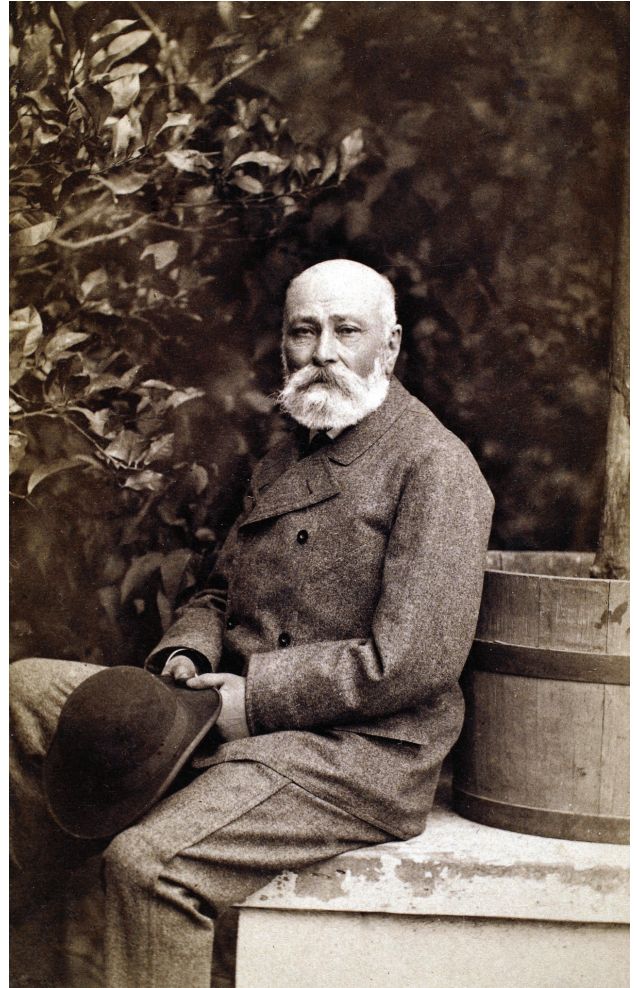
„ჰე გულო, რად გაქვს ესდენ წყინება,
მარად სისხლისა ცრემლთა დინება,
გუშაგთ სიმრავლით თვალთა შინება,
მათგან უწყალოდ ჭირთა სმინება?
რადგან ჩრდილოთ მგემ ესრეთ ინება,
კრძალვით ითმინე სახმილთ გზნებანი...“

– ამ სიტყვებით მიმართავდა თევლა თავის დას, ქეთევან ბატონიშვილს, თვითონაც პოეტსა და საინტერესო ლექსების ავტორს [თევლას ესა და კიდევ ორი ლექსი შემოგვინახა დავით რექტორის (ალექსი-მესხიშვილის) მიერ 1815 წელს გადაწერილმა კრებულმა. მათი პუბლიკაცია იხ. ლ. ასათიანი. ძველი საქართველოს პოეტიკალური. „ლიტერატურული მემკვიდრეობა“. წიგნი I.

თბილისი: 1935, გვ. 453-456; კალუგაში დაწერილი თევლას ლექსი – „იანბიკო ღვთისმშობლისადმი“ – ივანე კერესელიძემ გამოაქვეყნა ჟურნალ „ცისკარში“ (უცხოებაში მყოფი საქართველოს მეფის ირაკლის მეორის ასული თევლა, იანბიკო ღვთისმშობლისადმი. „ცისკარი“, 1860, N1, გვ. 63-66)].

თევლას – ისევე, როგორც მისი დების – ლექსებში სამშობლოსა და პირადი ბედი ერთმანეთზე გადაჭაჭვული და ტრაგიკული განწყობებითაა გამსჭვალული, თუმცა ამ ლექსებიდან შიგადაშიგ მომავლის რწმენა და იმედიც გამოსჭვივის („ნუ სწუხ, დაშრტება ცეცხლთა დებანი...“ და სხვ.).

თევლა ბატონიშვილი გარდაიცვალა 1846 წლის 11 მარტს თბილისში. მეფისნაცვალ მიხეილ ვორონცოვის თაოსნობითა და მონანილეობით ბატონიშვილის შესაფერისი პატივით (ხელისუფლების ფართო წარმომადგენლობით, ჯარით, გრენადერთა პოლკის სასულე ორკესტრითა და სხვ.) გაასვენეს სიონის ტაძრიდან და სვეტიცხოველში – 1807 წელს პეტერბურგში გარდაცვლილი და პეტერბურგშივე, წმ. ალექსანდრე ნეველის ლავრის ხარების ეკლესიაში, დასაფლავებული დარუჯან დედოფლისათვის განკუთვნილ სამარხში დაკრძალეს (თევლას გასვენებასთან დაკავშირებული ამბები იხ.: Шемидт В. Тифлис, 14 Марта. „Кавказ“, 1846, N11; თარგმანი: საქართველოს მეფის ირაკლის ასულის თევლას

ლიმიონი ვახტანგის ძე ორბელიანი

ვახტანგ ვახტანიას ძე ორბელიანი

ეკატერინე (კათინა) ბაგრატიონი

გარდაცვალებამდე და დასაფლავებამდე რამდენიმე სიტყვა, „ცისკარი“, 1869, N9, გვ. 96-102).

მოგვიანებით თეკლა ბატონიშვილის საფლავის ქვაზე – უნდა ვიფიქროთ, შვილებმა – ასეთი ეპიტაფია ამოაკვეთინეს: „აქა განისვენებს საქართველოს მეფისა ირაკლი მეორისა ასული თეკლა, მეუღლე ვახტანგ დიმიტრის ძე ჯამბაკურიან-ორბელიანისა, რომელიც იშუა კ[20] სეკდემბერს ჩლოვ[1776] წელსა და აღსრულდა ია[11] მარტს ჩემვ[1846] წელსა. აჰა ესე რა ღ[მერთ]ი შემწე ჩემდა და უ[ფალი] შემწყნარებელი სულისა ჩემისა“ (ყოფილა ეპიტაფიის სხვა ვარიანტიც, რომელზეც ოჯახს რატომღაც უარი უთქვამს: „აჰა ამომან და ტკბილ-მწარემან სოფელმან ნასესხი ვალი თვისი მესამოცდაათსა წელიწადსა მყოფსა მთხოვა, რომელიც სწრაფათ და განსვენებულის გულით მივეცი, გარნა მონიჭებული სული ღმერთსავე მივართვი სიხარულით და უკანასკნელი ხორცი ამა საფლავსა დავმიწე საუკუნოთ. კაცო წარმავალო, ნურარაითა ნუ გაამაყდები, სიმდიდრე, პატივი და დიდება ყოველი სიკვდილთანვე ჩაგივლის ამოდ, უკეთუ კეთილად არ მოიხმარებ მას. კეთილით შეიძინებ კაცთა და უფროს ღმერთსა მისის ზეციურის უკვდავების დიდებითა“).

თეკლე ბატონიშვილი

პასუხად ქეთევან ბატონიშვილს

1.

რად გკვირს პატიმარს მწუხარებანი,
მცირე ხანს ლხინთა გამწარებანი?
სტირ შესაწყალად წალკოტთა რგულთა,
მშვენიერთ ვარდთა, ედემსა სხმულთა,
ზამბახთა თხზულთა, უზადოთ მკულთა,
თვისთა მამულთა, აწ განკარგულთა,
არ სცემ ლხენასა მცირე ჟამს გულთა.
რად გკვირს...

2.

იგლოვ მაღალს ტახტს, ვაი, წახდომილს,
დიდებულს პალატს, მსწრაფლად დამხობილს,
შვების სიხარულს, ტრფობით შეტკობილს,
ეტლს დაბრუნებულს, მოყვასთგან გმობილს,
გსურს მყის სიკვდილი, გულლახვარცემულს,
არლარა გნებავს სიტყვისგებანი.
რად გკვირს...

3.

ჰე, გულო, რად გაქვს ესდენ წყინება,
მარად სისხლისა ცრემლთა დინება,
გუშაგთ სიმრავლით თვალთა შინება,
მათგან უწყალოდ ჭირთა სმინება,
რადგან ჩრდილოთ მშემ ესრეთ ინება,
კრძალვით ითმინე სახმილთ გზნებანი.
რად გკვირს...

4.

ჰგოდებ სიმწარით მრავლად ჭირებსა,
მსმენთაგან ძნიად განსაკვირვებსა,
უთმინოდ სულთქმას განახშირებსა,
სიცოცხლისაგან განაწირებსა,
ყოველთ მტერთაგან დასატირებსა.
ნუ სწუხ, დაშრტება ცეცხლთა დებანი.
რად გკვირს...

5.

თუმცა იხილეთ მნათობთ ვნებანი,
იერიქოს ვარდთ უცხოდ რებანი,
ნაზთა იათა ცრემლით ვსებანი,
უთმინოთ ოხრვით სულთქმა-ვნებანი.

ქართული მწერლობა (ოცდაათ ტომად). ტ. VIII.
შემდგენელი: ა. ბაქრაძე, რ. თვარაძე.
თბილისი: 1990, გვ. 334-336.